

IJRO ETUVCHI HOKIMIYAT ORGANLARI FAOLIYATIDA MANFAATLAR TO‘QNASHUVINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Kozimjon Olimov

Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20096258>

Annotatsiya: Ushbu tezisda ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatida manfaatlar to‘qnashuvining mazmuni, uning korrupsiyaviy xavf sifatidagi namoyon bo‘lish shakllari va boshqaruv tizimidagi o‘ziga xos xususiyatlari tahlil qilinadi. Mavzu davlat boshqaruvida ochiqlik, hisobdorlik va xizmat intizomini kuchaytirish jarayonlari bilan bevosita bog‘liq. Tezisdan manfaatlar to‘qnashuvi faqat huquqbuzarlik oqibati emas, balki davlat xizmatchisining qaror qabul qilish jarayonida xolislikka ta‘sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan oldindan aniqlanishi zarur bo‘lgan institutsional xavf sifatida baholanadi.

Kalit so‘zlar: ijro etuvchi hokimiyat, manfaatlar to‘qnashuvi, davlat xizmati, korrupsiya xavfi, shaxsiy manfaatdorlik, deklaratsiya, jamoatchilik nazorati, davlat boshqaruvi.

Davlat boshqaruvi tizimida manfaatlar to‘qnashuvi masalasi korrupsiyaga qarshi siyosatning markaziy yo‘nalishlaridan biriga aylanmoqda. Chunki ijro etuvchi hokimiyat organlari bevosita boshqaruv qarorlarini qabul qiladi, davlat xizmatlarini ko‘rsatadi, litsenziya va ruxsatnomalar beradi, davlat xaridlarini amalga oshiradi, nazorat va tekshiruv funksiyalarini bajaradi. Bunday vakolatlar doirasida mansabdor shaxsning shaxsiy, qarindoshlik, mulkiy yoki korporativ manfaatlari xizmat vazifalari bilan kesishib qolishi mumkin.

O‘zbekiston qonunchiligida manfaatlar to‘qnashuvi shaxsning shaxsiy, bevosita yoki bilvosita manfaatdorligi uning lavozim yoki xizmat majburiyatlarini lozim darajada bajarishiga ta‘sir ko‘rsatayotgan yoxud ta‘sir ko‘rsatishi mumkin bo‘lgan holat sifatida izohlanadi. Bu vaziyatda shaxsiy manfaatdorlik fuqarolar, tashkilotlar, jamiyat yoki davlatning huquqlari va qonuniy manfaatlari bilan qarama-qarshi keladi. Qonunchilikda mavjud va ehtimoliy manfaatlar to‘qnashuvi tushunchalarining ajratilishi mazkur institutning profilaktik ahamiyatini kuchaytiradi.

Manfaatlar to‘qnashuvining ijro etuvchi hokimiyat organlaridagi birinchi xususiyati uning bevosita qaror qabul qilish jarayoni bilan bog‘liqligidir. Qonun chiqaruvchi yoki maslahat organlaridan farqli ravishda ijro etuvchi organlar qabul qilgan qarorlar fuqarolar va tadbirkorlik subyektlari hayotiga tezkor ta‘sir ko‘rsatadi. Masalan, tender natijasini tasdiqlash, yer ajratish, subsidiya berish, tekshiruv o‘tkazish, lavozimga tayinlash yoki ruxsatnoma berish jarayonlarida shaxsiy manfaat aralashsa, bu holat davlat qarorining xolisligiga putur yetkazadi.

Ikkinchi xususiyat — manfaatlar to‘qnashuvining ko‘pincha yashirin xarakterga ega bo‘lishidir. Korrupsion harakat ko‘pincha tashqi dalil, noqonuniy bitim yoki moddiy manfaat orqali aniqlansa, manfaatlar to‘qnashuvi har doim ham ochiq ko‘rinmaydi. U mansabdor shaxsning qarindoshlik aloqasi, oldingi ish joyi, tadbirkorlikdagi ulushi, norasmiy majburiyati yoki yaqin shaxslar manfaatini ilgari surishi orqali yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli bu sohada deklaratsiya, xabarnoma va ichki monitoring mexanizmlari alohida ahamiyat kasb etadi.

2024-yil 5-iyunda qabul qilingan “Manfaatlar to‘qnashuvi to‘g‘risida”gi O‘RQ-931-son Qonun ushbu yo‘nalishda alohida huquqiy asos yaratdi. Qonun davlat organlari, mahalliy davlat hokimiyati organlari, davlat muassasalari, davlat unitar korxonalari, davlat maqsadli jamg‘armalari hamda davlat ulushi 50 foiz va undan ortiq bo‘lgan ayrim tashkilotlarga nisbatan

tatbiq etiladi. Mazkur qonunning 2024-yil 6-dekabrda kuchga kirgani manfaatlar to‘qnashuvini boshqarishda yangi institutsional bosqich boshlanganini ko‘rsatadi.

Uchinchi xususiyat — ijro etuvchi hokimiyat tizimida xizmat ierarxiyasi va bo‘ysunuv munosabatlarining kuchli ta‘siridir. Davlat fuqarolik xizmatchisi manfaatlar to‘qnashuvi yuzaga kelgan taqdirda rahbariga yoki yuqori turuvchi organga darhol yozma xabar berishi kerak; rahbar esa bunday holatni bartaraf etish yuzasidan o‘z vaqtida choralar ko‘rishi shart. Amaliyotda esa xodimning bevosita rahbariga xizmat jihatidan bog‘liqligi, lavozimiy o‘sish yoki baholashdagi qaramlik manfaatlar to‘qnashuvini oshkor qilishda psixologik va tashkiliy to‘siqlarni yuzaga keltirishi mumkin.

To‘rtinchi xususiyat — ijro etuvchi organlarning moddiy va tashkiliy resurslarni taqsimlash vakolatiga egaligidir. Budget mablag‘lari, davlat xaridlari, grantlar, imtiyozlar, yer va mulkdan foydalanish huquqlari bilan bog‘liq qarorlar manfaatlar to‘qnashuvi xavfini kuchaytiradi. Ayniqsa, tender komissiyalari, baholash guruhlari, subsidiya ajratish komissiyalari yoki kadrlar tanlovi jarayonida qaror qabul qiluvchi shaxsning aloqador shaxslar bilan bog‘liqligi davlat resurslarining adolatli taqsimlanishiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin.

Beshinchi xususiyat — ehtimoliy manfaatlar to‘qnashuvini oldindan aniqlash zaruratidir. “Manfaatlar to‘qnashuvi to‘g‘risida”gi Qonunga ko‘ra, manfaatlar to‘qnashuvi haqidagi axborot mavjud manfaatlar to‘qnashuvi to‘g‘risidagi xabarnoma va ehtimoliy manfaatlar to‘qnashuvi to‘g‘risidagi deklaratsiya orqali oshkor etiladi. Davlat organi xodimi mavjud manfaatlar to‘qnashuvi o‘ziga ma‘lum bo‘lgan paytdan e‘tiboran bir ish kuni ichida xabarnoma taqdim etishi lozim. Ehtimoliy manfaatlar to‘qnashuvi bo‘yicha deklaratsiya esa xodimning shaxsga doir ma‘lumotlari o‘zgarganda va har yili 15-yanvardan kechiktirmay taqdim etilishi belgilangan.

Oltinchi xususiyat — maxsus institutlar orqali nazoratning kuchaytirilishidir. Qonunchilikda Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi manfaatlar to‘qnashuvi bilan bog‘liq munosabatlarni tartibga solish sohasidagi maxsus vakolatli davlat organi sifatida belgilangan. Bu esa manfaatlar to‘qnashuvini faqat ichki intizomiy masala sifatida emas, balki umumdavlat korrupsiyaga qarshi siyosatining tarkibiy qismi sifatida ko‘rish zarurligini anglatadi.

Shuningdek, ijro etuvchi hokimiyat organlarida manfaatlar to‘qnashuvining hududiy xususiyati ham mavjud. Mahalliy boshqaruv tizimida mansabdor shaxslar ko‘pincha bir hududdagi ijtimoiy aloqalar, qarindoshlik, tanish-bilishchilik, oldingi mehnat faoliyati yoki mahalliy biznes subyektlari bilan turli munosabatlar doirasida faoliyat yuritadi. Bu holat manfaatlar to‘qnashuvini aniqlashda faqat formal deklaratsiya bilan cheklanmasdan, real xavf tahlili, ochiq ma‘lumotlar bazalari va jamoatchilik nazoratidan foydalanishni talab qiladi.

Xulosa qilib aytganda, ijro etuvchi hokimiyat organlari faoliyatida manfaatlar to‘qnashuvi davlat boshqaruvining xolisligi, qonuniyligi va jamoatchilik ishonchiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadigan murakkab institutsional hodisadir. Uning o‘ziga xosligi ijro organlarining tezkor qaror qabul qilishi, resurs taqsimlashi, nazorat vakolatiga egaligi, xizmat ierarxiyasi kuchliligi va manfaatlarning ko‘pincha yashirin shaklda namoyon bo‘lishi bilan belgilanadi. Shu bois manfaatlar to‘qnashuvini boshqarishda faqat jazolash mexanizmlari emas, balki oldindan aniqlash, xabar berish, deklaratsiyalash, ochiq ma‘lumotlar bilan solishtirish, komplaens nazorati va rahbarlarning shaxsiy javobgarligini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega.

Takliflar:

Birinchidan, har bir ijro etuvchi hokimiyat organida manfaatlar to‘qnashuvi xavfi yuqori bo‘lgan funksiyalar — davlat xaridlari, kadrlar tanlovi, litsenziyalash, nazorat, subsidiya va grant ajratish jarayonlari bo‘yicha alohida risk-xarita ishlab chiqilishi lozim.

Ikkinchidan, xodimlarning manfaatlar to‘qnashuvi haqidagi deklaratsiyalari faqat rasmiy hujjat sifatida emas, balki muntazam tahlil qilinadigan boshqaruv ma‘lumotlari bazasi sifatida yuritilishi zarur.

Uchinchidan, rahbar xodimlar uchun manfaatlar to‘qnashuvini aniqlash va bartaraf etish bo‘yicha majburiy qisqa o‘quv modullari joriy etilishi maqsadga muvofiq.

To‘rtinchidan, tender, tanlov va komissiya qarorlarida manfaatlar to‘qnashuvi mavjud emasligi haqidagi alohida tasdiqlovchi tartib joriy qilinishi lozim.

Beshinchidan, manfaatlar to‘qnashuvini yashirish holatlari bo‘yicha ichki xizmat tekshiruvlari natijalari umumlashtirilib, shaxsiy ma‘lumotlar oshkor etilmagan holda jamoatchilikka muntazam axborot berib borilishi kerak.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Manfaatlar to‘qnashuvi to‘g‘risida”gi O‘RQ-931-son Qonuni. 2024-yil 5-iyun.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Korrupsiyaga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi O‘RQ-419-son Qonuni. 2017-yil 3-yanvar.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat fuqarolik xizmati to‘g‘risida”gi O‘RQ-788-son Qonuni. 2022-yil 8-avgust.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasining ‘Manfaatlar to‘qnashuvi to‘g‘risida’gi Qonuni ijrosini samarali tashkil etish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-210-son qarori. 2024-yil 5-iyun.
5. O‘zbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish agentligi direktorining 2024-yil 21-oktabrdagi 65-son buyrug‘i, Adliya vazirligida 2024-yil 5-noyabrda 3569-son bilan ro‘yxatdan o‘tkazilgan.